

בדיסתורא. [שהקרקע נמצאת אצלו באריסות].⁽²⁵⁾

כי סלקא דעתך אמינא, היות והקרקע ברשותו, לעבוד בה, ולאכול מתבואתה, הרי היא כמו קרקע שלו, ונתקיים התנאי.

קא משמע לן! אינה מקודשת, היות ואין הקרקע שלו.

עתה דנה הגמרא, האם אותו "בית כור עפר" שהתנה עליו המקדש, צריך להיות במקום אחד, או שהתנאי מתקיים אף אם חלק ממנו במקום אחד וחלק ממנו במקום אחר.

שהרי גבי הקדש תנן:

א. המקדיש משדה אחוזתו [שירש מאביו], טא-א ובא לפדותה מן ההקדש, אין מעריכים את השדה לפי שוויה, אלא בין שדה טובה, ובין שדה רעה, פדיון הקדשם שוה: שטח הראוי לזריעת כור [שלשים סאה] שעורים, נפדה בחמישים שקל כסף.⁽¹⁾

מינה [מה איכפת לך] אם הקרקע רחוקה, הרי אין את צריכה לטרוח בדבר, כי **אנא טרחנא ומייתניא** [אני אטרח ללכת לאותו מקום ולהביא את התבואה].⁽²²⁾

קא משמע לן! תנאי גמור הוא, ואם אין לו באותו מקום, אינה מקודשת.⁽²³⁾

שנינו במשנה: **"על מנת שאראך בית כור עפר"**, מקודשת ויראנה.

תאנא [מפרש לה בברייתא]: **לא נתכוונה זו אלא לראות בית כור עפר משלו**; ואם יראה לה קרקע של אחרים, אינה מקודשת.

שנינו במשנה:⁽²⁴⁾ **ואם הראה בבקעה אינה מקודשת.**

ופרכינן: **פשיטא**, דהא קרקע שבבקעה אינה שלו, ולא נתקיים התנאי!?

ומשנינן: **לא צריכא מתניתין**, אלא לאשמועינן באריס **דנקיט** לארעא

להוליקם ממקום למקום — רא"ש. והרמב"ם כתב דאף במעות אם היו במקום אחר אינה מקודשת.

24. ראה לעיל הערה 19.

25. ואפילו הוא "אריס בתי אבות", שהוא ואבותיו רגילין לשמור שדות של משפחה זו מעולם, ואינו מסתלק מקרקע זו כל ימיו, אינה מקודשת, היות ואין קרקע זו שלו — ריטב"א. [וזהו החידוש שבמשנה זו יותר מהא דנקיט דמי בעיסקא — "לחם אבירים" בשם ריטב"א].

1. ערך זה של חמישים שקל כסף הוא לכל שנות היובל, ואין שנת היובל מן המנין, שאם פודה

22. מדקאמר אנא טרחנא ומייתניא, משמע, דוקא כשאין לו קרוב מאותו מקום אלא רחוק ממנו, לפיכך היא מקפדת, לפעמים שהיא רוצה ליהנות בו, וטורחת בהליכה, אבל יש לו במקום אחר בקרוב מקום כמוהו, מקודשת, ואף על פי שהתנה עמה בפירוש על מנת שיש לי במקום פלוני, כיון דליכא קפידא מקודשת, שאין לומר קפידא במה שאין בו הפסד כלל — רשב"א. והר"ן חולק וטובר: יכולה היא לומר שרצונה היה לילך דוקא באותו מקום, וראה ב"לחם משנה" אישות ז ג.

23. כי מקפידה היא על הטירחה. לפי זה, אם התנאי היה על מנת שיש לי מאתים זוז במקום פלוני, אין קפידא בדבר, כי מעות הן דבר שקל

ב. דין זה לא נאמר, אלא בשעה שהיובל נוהג, אבל בזמן שאין היובל נוהג, וכן שדה או כל דבר שאינו ראוי לזריעה, אינו נפדה בדמים הללו [חמישים שקל לבית כור], אלא פודים אותו בשווי.

המקדיש את שדהו בשעת היובל [בזמן שהיובל נוהג], ובא לפדותה, נותן בפדיון של שדה הראויה לזרע חומר [כור] שעורים, חמישים שקל כסף.

אם היו בשדה זו נקעים [גומות] עמוקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, אין נמדדין עמה, כלומר, אינם נכללים בדין חמישים שקל כסף לבית כור שעורים, אלא פודים אותם בשוויין.⁽²⁾

היו הנקעים עמוקים פחות מכאן [פחות מעשרה טפחים], או שהיו הסלעים גבוהים פחות מעשרה טפחים, הרי הם נמדדין עמה ופודה אותם, לפי חשבון של חמישים שקל כסף לבית כור שעורים.

והוינן בה [דקדקנו במשנה זו]: אם היו עשרה טפחים, נהי דבהדי ארעא לא קדשו [אמנם אינם מתקדשים עם הקרקע], אבל אמאי לא נקדשו באפי נפשיהו [בפני עצמם]?!?

כלומר, אמנם אינם נמדדים כיחידה אחת עם הקרקע, ואיננו מחשבים את המדרון שלהם, אבל מדוע לא נחשב על כל פנים את שטח

את השדה מיד אחרי היובל נותן חמישים שקל, אבל הפודה מכאן ואילך, נותן סלע ופונדיון לכל שנה ושנה שמכאן ועד היובל — רמב"ם ערכין ד ב ג.

2. א. רשב"ם בבא בתרא קג א. וכך מתבאר מתוך דברי הגמרא בסמוך. וכתב ב"שיטה לא נודע למי": וצריך עיון, מנא ליה לתלמודא דכי קתני אין נמדדין עמה דבשויהן נמדדין, דילמא עם השדה אין נמדדין אבל באפי נפשיהו נמדדין!?

ותירץ שלשון "אין נמדדין עמה" משמע אין נמדדין בתורת חומר שעורים בחמישים. ויש שהוסיף דאם כוונת התנא לומר שנמדדין הם בפני עצמן, הוה ליה למימר בפירוש "נמדדין בפני עצמן", אבל לשון אין נמדדין עמה, משמע, שאין נמדדין באותה תורת מדידה של השדה.

ב. כתבו התוספות: אין לפרש שכאשר הקדיש את השדה ולא אמר בפירוש שכוונתו

להקדיש גם את הנקעים, לא מתקדשים הנקעים, כי הרי שנינו [בבא בתרא עא א]: המקדיש שדהו הקדיש כולו ואפילו בור וגת ושוכך שבו, כל שכן סלעים ונקעים.

ובבבא בתרא קג א הוסיפו תוספות להוכיח ממאי דמקשה לקמן אמאי לא קדשו נקעים באנפי נפשיהו מאי שנא מהא דלתך וחצי לתך מתקדשים, ואם נימא דלענין נקעים אין כוונתו להקדישן, אם כן לא דמי לשדה קטנה שהקדיש אותה בפני עצמה!?

אלא ודאי, הנקעים מתקדשים יחד עם השדה, אלא שאינם מתקדשים בתורת בית זרע חומר שעורים.

ג. הרי" מיגאש [בבא בתרא קב ב ב"שיטה מקובצת"] והרמב"ם [ערכין ד יד, ראה ביאור הגר"א חושן משפט ריח ד] סוברים שאמנם חלה קדושה על הנקעים, אבל אין צריך לפדותם, כי בטלים הם אל השדה, וכאשר השדה נפדית, הם נפדין עמה ממילא — "תורת אבירים" אות א.

אלא לפי שנאמר בסוף הפסוק "זרע חומר שעורים בחמשים", שמא תאמר: אין לי בדין זה אלא שהקדיש בענין הזה כלומר, בית כור ["חומר"] שלם או יותר, מניין לרבות אף אם הקדיש לתך [חצי כור] וחצי לתך, סאה, תרקב [חצי סאה⁽⁵⁾] וחצי תרקב, ואפילו רובע הקב מניין שפודים אותם לפי אותו חשבון?

תלמוד לומר: "שדה", שהיא תיבה מיותרת, ובאה ללמד שדה מכל מקום כלומר, כל שדה שתהיה, פודים אותה לפי חשבון זה.

נמצינו למדים, אף שדה קטנה נפדית לפי חשבון חמישים שקל כסף לבית כור שעורים, ומדוע אין הנקעים והסלעים נמדדים עם שאר השדה לחשבון זה?!

קרקעית הנקעים עצמן, ואת שטח הסלעים עצמם?! (3)(4)

וכי תימא [אם תרצה לומר]: כמה דלא הוי בית כור לא חשיב, כלומר, לא נאמר דין חמישים שקל כסף, אלא לשדה שיש בה לפחות בית כור, אבל בשדה קטנה מבית כור, אינה נפדית אלא בשוויה, לפיכך שנינו: אין נמדדין עמה.

ורמינהו [סתירה לתירוץ זה]: נאמר [ויקרא כז טז]: "ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה, והיה ערכך לפי זרעו, זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף". והיה הכתוב יכול לומר: "ואם מאחוזתו יקדיש", ואם משדה אחוזתו יקדיש" מה תלמוד לומר, כלומר, מה באה תיבת "שדה" ללמדנו?!

אותו חשבון, כדמכח מהברייתא שמובאת להלן?!

וראה עוד בתוספות בבבא בתרא קג א וברמב"ן וריטב"א ביאורים נוספים בקושיית הגמרא.

ב. מדברי רשב"ם משמע, שאם נחשיב את הנקעים כחלק מן השדה, אין אפשרות לפדותם בנפרד, כי אין גואלים שדה מן ההקדש לחצאין, ובתוספות הקשו דלעיל כ ב מבואר שהמקדיש "שדה אחוזה" יכול לגאול לחצאין?!

ובערכין לא א פליגי רש"י ותוספות אם גם לדעת חכמים אפשר לגאול שדה אחוזה לחצאין, או רק לדעת רבי שמעון והרשב"ם סובר כשיטת רש"י — ה"מקנה". וראה עוד ברמב"ן וריטב"א וכן ברשב"א לעיל כ ב בישוב דעת רשב"ם.

5. "תרקב" הוא נוטריקון תרי וקב, כלומר שלשה קבין שהוא חצי סאה, כי בסאה יש ששה קבים — "ערוך".

3. רש"י. וב"שיטה לא נודע למי" כתב: ונפקא מינה בין היכא דנמדדין עמה ובין היכא דנמדדין באנפי נפשיהו, דכשנמדדין עמה מותחין חבל מראש השדה לראש השדה, ואם נמדדין באפי נפשיהו מותחין בתוך הנקעים וחושבין מקום מדרון שבהם. משמע, כאשר מודדין באפי נפשיהו מודדים את המדרון כמות שהוא וגם את השטח הישר שבקרקעית הנקע [ראה עוד ברדב"ז ערכין ד יד]. אבל מרש"י משמע שמודדים רק את שטח הקרקעית ואת המדרון כלל לא מודדים [אפילו לא "שטח אוירי"].

4. א. תוספות הביאו פירוש רשב"ם שפירש כך: נהי דבהדי ארעא לא קדשי, כלומר, אמנם יש לו אפשרות להחשיב את מקום הנקעים כשדה בפני עצמה, ונפקא מינה שיוכל לפדותה בפני עצמה. מכל מקום ליקדשו באנפי נפשיהו, כלומר, מדוע נפדים הם בשווין ולא לפי חשבון בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, הלא אף קרקע פחותה מבית כור נפדית לפי

אמר [תירץ] **מר עוקבא בר המא**: נקעים דחבא, **בנקעים מלאים מים עסקינן**, ואינם נפדים בחשבון זה, **משום דלאו בני זריעה נינהו** [אינם ראויים להיזרע] ולא נאמר חשבון זה אלא לשדה שראויה להזרע, שהרי הכתוב אומר: "זרע חומר שעורים".

דיקא נמי [אכן, יש לדקדק כדברך מן המשנה] **דקתני מתניתין "נקעים" דומיא ד"סלעים" גבוהים**, (6) וסתם סלעים אינם ראויים לזריעה, **שמע מינה**: אף נקעים, כשאינם ראויים לזריעה, כגון: כאשר הם מלאים מים.

ומקשינן: **אי הכי**, כלומר, אם כדברך, "שאינן נמדדין עמה", היות ואינם ראויים לזריעה, **אפילו פחות מיכן** [מעשרה טפחים] **נמי**, שהרי אינם ראויים לזריעה! (7)

ומשנינן: **הנהו** [פחות מעשרה] אף על פי

שאינם ראויים לזריעה, כחלק מן השדה הם חשובים, כי הנקעים: **נאגני דארעא** מיקרו [אגנות הקרקע הם נקראים כי המים מתמצים לתוכם]. (8)

וכן הסלעים: **שדרא דארעא מקרו**, כלומר, אינם נחשבים לעצמם, אלא על שם הקרקע הם נקראים "שדראות הקרקע".

הרי למדנו: נקעים שראויים לזריעה, אף אם עמוקים הם עשרה טפחים, נמדדין עם הקרקע.

ואילו **לגבי מבר תנן**: **האומר להבירו**: "בית כור עפר אני מוכר לך" צריך שיתן לו שדה אחת ששטחה בית כור הראוי לזריעה. (9)

ואם היתה לו שדה שהיו שם נקעים עמוקים **עשרה טפחים**, (10) או **סלעים גבוהים עשרה טפחים**, אין נמדדים עמה, ואינו יכול לתת לו

העיקר.

ומה שכתב רש"י שהמים מתמצים לתוכם הוא היות ופירש נאגני לשון אגנות מים [וברשב"ם שם פירש לשון ביקועים] וכן הוא בפירוש רבינו גרשום ערכין כה א, וראה עוד בפירוש מהר"י בי רב.

9. היות שאמר בית כור עפר, אבל אם אמר בית כור סתם, אפילו אם כולה סלעים יכול לתת אותה ללוקח, דשמא לבנות בית או לשטוח בה פירות לקחה, ויד לוקח על התחתונה — רשב"ם בבא בתרא קב ב. ותוספות שם חולקים וסוברים: אף אם לא אמר "עפר" צריך לתת לו שדה הראויה לזריעה.

10. וכגון שרחבין ארבעה טפחים על ארבעה טפחים דהוו מקום חשוב בפני עצמן — רשב"ם שם.

6. תיבת "גבוהים" לכאורה מיותרת, וראה להלן הערה 11 שלענין הקדש "נקעים דומיא דסלעים" הוי גם ברישא לענין גבוהים עשרה, ולא רק לענין סיפא כשאינם גבוהים עשרה.

7. תוספות. וכן הוא ברשב"ם בבא בתרא קג א, וראה עוד שם בתוספות וברמב"ן כאן.

8. רש"י. ואין כוונת רש"י שהנקעים נחשבים בכלל הקרקע היות והם משמשים אותה במה שהמים מתמצים לתוכה, כי הסלעים בודאי אינם משמשים את הקרקע.

וברשב"ם בבבא בתרא קג א כתב שהיות ואי אפשר לקרקע שתהיה חלקה, ובכל קרקע יש ביקועים וגבושויות, על כן בטלים הם לגבי השדה, וכיון דעיקר השדה ראוי לזריעה, הרי כל השדה נקרא בית זרע, כי לנאגני דארעא ושדרי דארעא אין שם בפני עצמן ובטלים הם אל

האם להקדש מדמינן לה, והיות שאין בהן מים, נמדדין עמה.

או למכר מדמינן לה, ואין נמדדין עמה, אף על פי שאין בהן מים?

ומסקינן: **מסתברא** לומר: להקדש מדמינן לה, ואם יש לו בית כור עפר, עם נקעים עמוקים עשרה שאינם מלאים מים, מקודשת היא, ואינה יכולה לומר: "נראית לי שדה זו כשנים ושלשה מקומות".

משום דאמר לה: "מאי איכפת לך? לא עליך הטרחה מוטלת, אלא עלי, ואנא טרחנא וזרענא [אני אטרח ואזרע] ואקצור ומייתניא [ואביא] את התבואה אל הבית.

מתניתין:

א. נאמר בתורה [במדבר לב]: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד, ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה. ויבואו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה וגו' אם מצאנו חן בעיניך יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזת וגו' ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל עד

אותה, אלא נותן לו בית כור שלם מקרקע חלקה.

ואם היו הנקעים והסלעים, פחות מכאן [פחות מעשרה טפחים] נמדדים הם עמה, ויכול לתת לו בית כור שיש בתוכו נקעים וסלעים אלו.

ואמר [פירש] **מר עוקבא בר חמא**: נקעים אלו אין נמדדים עמה, אף על פי שאין מלאים מים.⁽¹¹⁾

ומפרשינן: **מאי טעמא**?

אמר רב פפא: לפי שאין אדם הקונה קרקע⁽¹²⁾ רוצה שיתן את מעותיו בעבור שדה אחת, ויראה לו השדה כשנים וכשלשה מקומות.⁽¹³⁾

לפיכך, אין המוכר יכול לתת ללוקח קרקע כזו, אף אם לא התנה עמו במפורש שאינו מוכן לקבל קרקע כזו.

והשתא מספקא לן: **הכא** באשה שאמר לה המקדש: "על מנת שיש לי בית כור עפר", ויש לו שדה שיש בה נקעים עמוקים עשרה טפחים שאינם מלאים מים,⁽¹⁴⁾ **מאי** דינם של הקידושיין?

אם רוצה הוא למכור לו בשני מקומות, ואם לא פירש אין הלוקח צריך לקבל ממנו בית כור שיש בו נקעים וסלעים של עשרה טפחים — רשב"ם שם.

13. כלומר כאילו הם שתי שדות, שיש טורח מרובה בחרישה וזריעה וקצירה בשתי שדות, יותר מאשר בשדה אחת גדולה — רשב"ם שם.

14. בסלעים גבוהים עשרה טפחים אין מקום

11. והא דקתני סלעים דמשמע נקעים דומיא דסלעים, משום פחות מעשרה דסיפא נקט לה, דאף אם אינם ראויים לזריעה נמדדים עמה — בבא בתרא קג א. [אבל בהקדש מתפרשת המשנה בלא דוחק, דהא ברישא הוא דנקט נקעים דומיא דסלעים, ורישא בגבוהים עשרה מיירי — תוספות שם].

12. וגם המוכר יודע היה שלדעת כן קונה הלוקח, לפיכך, על המוכר מוטל לגלות את דעתו

אשר אם הביאונם אל מקומם וגו' כי לא נחל אתם מעבר לירדן והלאה, כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה."

ראובן, היה "תנאי כפול", שהרי אמר להם משה: "אם יעברו... ונתתם... ואם לא יעברו...".

"ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה, אם תחלצו לפני ה' למלחמה. ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה' וגו' ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו וגו' והיתה הארץ הזאת לכם לאחווה לפני ה'."

כמו כן הוקדם התנאי [אם יעברו] אל המעשה [ונתתם להם את ארץ הגלעד], וכמו כן הוקדם הצד החיובי שבתנאי לצד השלילי ["הן קודם ללאר"].

"ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לבני ישראל. ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל חלוץ למלחמה לפני ה' ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחווה. ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם בארץ כנען."

רבי מאיר אומר: כל תנאי שמתנה אדם ואינו אומר בתנאי בני גד ובני ראובן [שהיה "תנאי כפול", (15) וקדם התנאי אל המעשה, (16) והוקדם "הן" אל ה"לאר"] אינו תנאי, וכאילו נעשה המעשה בלא תנאי, לפיכך, אף אם לא נתקיים התנאי, המעשה קיים.

ב. התנאי שבין משה רבינו ובין בני גד ובני

כגון: האומר לאשתו: "הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתיים זוז", אם חזר וכפל את התנאי, ואמר "ואם לא תתני לי לא יהא גט",

להסתפק, כי אפילו אם להקדש מדמינן לה, אין סלעים אלו נמדדים עמה. וראה לשון רש"י ד"ה הכא מאי.

דלא אמרינן "מכלל הן אתה שומע לאו" כמו שכתב רש"י, ובפשוטו זהו דין מיוחד בהלכות תנאים, שהרי רבי מאיר למד זאת מיתור לשון הכתוב.

15. א. מלשון רש"י משמע שאף בתנאי שנאמר בלשון "על מנת" צריך לכפול את התנאי, אך הרמב"ם [אישות ו יז—יח] כתב שבכל תנאי שאמר "מעכשיו" או "על מנת" שהוא כמו "מעכשיו", אינו צריך לכפול את תנאו ולא להתקדים את התנאי אל המעשה.

אך בנדרים יא ב אמרו שרבי מאיר סובר אף לענין נדרים מכלל לאו אי אתה שומע הן, ומבואר שהנידון הוא במשמעות דבריו ולא גזירת הכתוב מיוחדת בהלכות תנאים?!

וכתב ה"מגיד משנה" בטעם הדבר: דוקא בתנאי של "אם", שאין המעשה חל עד שהתנאי יתקיים, והתנאי בא לבטל את המעשה שלא יחול עכשיו, ולפיכך צריך חיזוק יותר, אבל בתנאי של "על מנת" אינו צריך לדברים אלו כי המעשה חל עכשיו אם יתקיים התנאי.

וכתב בקובץ שיעורים [ב מב] דתרוייהו איתנהו: גם במקום שאין צורך בהלכות תנאים, אין אתה שומע לאו מכלל הן, ובתנאי — אף אם יש אומדנא ומשמעות, מכל מקום צריך שיכפול את דבריו, ראה שם וב"תורת גיטין" עו א ד"ה לפי וב"קהילות יעקב" נדרים סימן יא.

ב. הא דבעי רבי מאיר תנאי כפול הוא משום

16. א. שיטת רש"י היא שהזכרת התנאי צריכה להיות קודם שמזכיר את המעשה בתנאו,

ויש ללמוד דין זה מייטור לשון הפסוק (17) שנאמר: "ויאמר אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן" וגו' ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחוזוה". וכתוב [ונאמר עוד]: "ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם בארץ כנען".

תנאי גמור הוא, ואם לא נתקיים התנאי אינה מגורשת.

ואם לא כפל את התנאי, סובר רבי מאיר: אין כאן תנאי, ואף אם לא נתנה לו מאתים זוז, הרי זה גט גמור.

למעשה הוא סדר בעיקר ההתנאה ומעשה התנאי.

וכתב עוד, שגם הרמב"ם מודה שצריך להזכיר את התנאי לפני שיזכיר את המעשה, אלא שהרמב"ם הוסיף שאף המעשה גופא צריך להיות אחרי התנאי, [ראה שם שבשתי יסודות אלו תירץ הגר"ח את קושיית הר"ן על הרמב"ם, וב"חזון איש" סימן קמח ד"ה רמב"ם כתב דאפשר שהקדמת מעשה לתנאי היא כמו הקדמת המעשה בדיבורו, והגר"ח שם כתב להיפך].

ד. לפי שיטת רש"י שגם בתנאי של "על מנת" צריך לכפול [לדעת רבי מאיר], ובענין הזכרת תנאי קודם הזכרת המעשה [אף לרבי חנינא, ראה להלן הערה 18] נמצא שהמשנה [לעיל א ס א] הרי את מקודשת לי על מנת שאתן לך מאתים זוז, לאו דוקא נקטה. [וכן בהרבה משניות ראה לעיל יט ב בדברי רבי מאיר]. שהרי צריך להקדים את התנאי וגם לכפול אותו — "שיטה לא נודע למי" ותוספות הרא"ש ו ב.

17. בפשוטו יש לומר דרבי מאיר לא למד את "משפטי התנאים" מיתור לשון הפסוק, כי התייח "תנאי כפול" יש ללמוד מדהוצרך הכתוב לכפול את התנאי, אבל "הן קודם ללאו" ו"תנאי קודם למעשה" מנלן, הא ליכא יתור לשון, ושמה מעשה שהיה כך היה, וגם להיפך הוא תנאי!?

אלא יש לומר: רבי מאיר סובר שמסברא אין אדם יכול לעשות מעשה על תנאי, כי אם גמר בלבו לעשות, אין התנאי מעכב את המעשה,

כלומר, יש כאן הלכה בסדר אמירת התנאי, וכמו ש"הן קודם ללאו" היא הלכה בסדר אמירת התנאי.

אך הרמב"ם כתב [אישות ו ד]: אם אמר לה: "הרי את מקודשת לי בדינר זה", ונתן הדינר בידה, והשלים התנאי ואמר: "אם תתני לי מאתים זוז תהי מקודשת, ואם לא תתני לי לא תהי מקודשת", הרי התנאי בטל מפני שהקדים המעשה ונתן בידה ואחר כך התנה, ואף על פי שהכל בתוך כדי דיבור. כי הרמב"ם סובר ש"תנאי קודם למעשה" היינו אמירת התנאי קודם לעשיית המעשה.

ב. הראב"ד השיג על הרמב"ם שאף אם אמר הכל קודם המעשה הרי התנאי בטל משום דלא דמי לתנאי בני גד ובני ראובן שאמרו אם יעברו דהיינו תנאי והדר ונתתם דהיינו מעשה, וזה לא אמר כן.

וב"חדושי רבינו חיים הלוי" תירץ שלדעת הרמב"ם היות ותנאי בני גד ובני ראובן היה על פי הדיבור, ממילא דעל ידי הדיבור זכו בעבר הירדן, ואם כן הוי זאת גם מעשה בפועל, ושפיר למד הרמב"ם מכאן להקדים את התנאי אל עצם המעשה. [ומכל מקום לא נגמרה זכירתם עד שנתקים התנאי, דהא בתנאי של "מעכשיו" אין צריך משפטי התנאים — הגר"ח וכעין זה ב"פני יהושע" על רש"י ד"ה כתנאי וב"קריית ספר"].

ג. וכתב עוד הגר"ח שאף לדעת הרמב"ם אין זה דין בעצם חלות התנאי, דכל שנעשה המעשה תו לא חייל בו תנאי, אלא גם לדעתו הא דבעינן תנאי קודם למעשה הא דבעינן תנאי קודם

ואם אין צורך לכפול את התנאי, למה כפל משה רבינו את תנאו? אלא, יש ללמוד מכאן: שאם לא היה כופל את התנאי, לא היה תנאו של משה רבינו מחייב את בני גד ובני ראובן, ואף אם לא היו באים למלחמה, היו מקבלים את כל ארץ הגלעד כבקשתם.

רבי חנינא בן גמליאל חולק ואומר: אין צורך לכפול את התנאי, (18) כי "מכלל הן אתה שומע לאור" כלומר, מן הצד האחד של התנאי, אפשר להבין את ההיפך, ואין צורך לאמר אותו בפירוש.

ומה שכפל הכתוב את לשון התנאי, אינו בא ללמדנו שצריך לכפול את התנאי בכל מקום, אלא **צריך** היה הדבר לאומר בלשון זו.

שאלמלא בן, כלומר, אם לא היה משה רבינו אומר: "ואם לא יעברו חלוצים אתכם, ונאחזו בתוככם בארץ כנען". **יש במשמע** [היה אפשר להבין]: **שאפילו בארץ כנען** שאינם חפצים בה (19) **לא ינחלו,** וכל שכן שבארץ הגלעד לא ינחלו אם לא יקיימו את התנאי.

ולכך הוצרך הדבר להאמר, שאם לא יקיימו

ובמעשה דבני גד ובני ראובן חידשה לנו התורה שיש אפשרות לעשות תנאי שיבטל את המעשה, אם כן, אין לך בו אלא חידושו, ורק דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן הוי תנאי [ראה תוספות כתובות נו א ד"ה הרי זו]

אלא דמקושיית הגמרא בסמוך: שפיר קאמר ליה רבי חנינא בן גמליאל לרבי מאיר. מוכח שבלא יתור לשון הפסוק, היה מועיל התנאי אף על פי שלא כפלו, ורק היות ויש יתור לשון חידש רבי מאיר דבעינן תנאי כפול.

וצריך לומר שמיתור הלשון אנו למדים שהתורה באה להורות לנו את צורת התנאי, ואם כן יש ללמוד מכאן את כל הפרטים, הן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה וכו' אף שאין יתור לשון מיוחד ללמד פרטים אלו — "שיטה לא נודע למי" וראה ב"פני יהושע על תוספות ד"ה כל וב"מקנה" על המשנה.

18. לדעת רש"י לא נחלקו רבי מאיר ורבי חנינא אלא לענין כפילות התנאי, אבל לכולי עלמא בעינן שיהיה התנאי קודם למעשה. ובתוספות הקשו שבבבא מציעא צד א מבואר שחכמים חולקים על רבי מאיר וסוברים שאין צורך להקדים את התנאי אל המעשה!?

וכתבו הרמב"ן והרשב"א דשלוש מחלוקות בדבר: רבי מאיר בעי תנאי כפול ותנאי קודם למעשה, רבי חנינא חולק בתנאי כפול ומודה דבעינן תנאי קודם למעשה וחכמים סבירא להו דאין צורך להקדים תנאי למעשה.

וב"שיטה לא נודע למי" הקשה על פירוש רש"י, מנין לו לרבי חנינא שצריך להקדים את התנאי למעשה, בשלמא לרבי מאיר, יש יתור לשון בפסוק, ויש ללמוד מכאן את צורת התנאי בכל פרטיו, אבל לרבי חנינא שאין יתור לשון, מהיכי תיתי שיצטרכו להקדים תנאי למעשה!?

ותירץ הר"ן [גיטין עה ב]: הא דבעינן תנאי קודם למעשה הוא משום דאם איתא דאפילו מעשה קודם לתנאי מהני, אם כן כשם שבני גד ובני ראובן הקדימו המעשה לתנאי כדאיתא בקראי, כך היה לו למשה להקדים גם כן את המעשה, אלא ודאי כיון ששינה את סדרן מוכח דתנאי קודם למעשה בעינן.

19. א. רש"י. יש שפירש דלא מיבעיא שבארץ הגלעד שהיו חפצים בה קונסים אותה שלא ינחלו כלל, אלא אפילו בארץ כנען קונסים אותם **שלא ינחלו בה,** ולא אמרינן היות ואינם חפצים בה כל כך אין טעם לקונסם.

“בארץ כנען”

למה לי?! הרי תיבות אלו מיותרות הן?! א-ב

אלא שמע מינה: תיבות אלו, ללמדנו דבעינן
תנאי כפול הוא דאתא [באו]

כי, מה שכתוב “בארץ כנען” משמע למעט
את ארץ הגלעד, נמצינו למדים, שבלא
תוספת לשון זו בתנאי, היו בני גד ובני
ראובן מקבלים את ארץ הגלעד כבקשתם,
אף אם לא היו מקיימים את התנאי, ולא
אמרינן מכלל הן [אם יעברו ונתתם] אתה
שומע לאו [שאם לא יעברו לא יתנו להם].

ומכאן יש ללמוד: כל תנאי שאינו כפול אינו
תנאי.

ורבי חנינא בן גמליאל יתרוך לך: אף על פי
שמכלל הן אתה שומע לאו, צריכה היתה
התורה לומר גם “בארץ כנען”.

כי אי לא כתב רחמנא [התורה] תיבות
“בארץ כנען” הוה אמינא [היינו טועים

את התנאי, יקבלו בני גד ובני ראובן חלק
מארץ גלעד, כשאר שבטי ישראל, וכמו כן
יקבלו חלק בארץ ישראל.

גמרא:

שנינו במשנה: רבי חנינא בן גמליאל אומר:
צריך הדבר לאומרו, שאלמלא כן יש
במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו.

ומתמהינן: שפיר קאמר ליה [היטב השיב
לן] רבי חנינא בן גמליאל לרבי מאיר?!
ומנין לרבי מאיר לומר שתנאי שאינו כפול
אינו תנאי?!

ומשנינן: אמר [יתרוך] לך רבי מאיר: אי
סלקא דעתך לומר שמקרא זה לאו לתנאי
כפול הוא דאתא [בא], אלא לומר שינחלו
על כל פנים חלק בגלעד ובארץ כנען.

לכתוב [שתכתוב התורה]: “ואם לא יעברו
ונאחזו בתוככם”, כלומר, יחלקו עמכם
באחווה, ונלמד מכאן שיקבלו את חלקם
בארץ הגלעד ובארץ כנען.

המהרי”ט בדבריהם וראה ברמב”ן וברשב”א.
ג. הקשו הראשונים: איך היינו מעלים
בדעתינו שלא יקבלו בני גד ובני ראובן חלק לא
בארץ כנען ולא בארץ גלעד, בשלמא בארץ כנען
לא יקבלו היות ולא סייעו בכיבושה, אבל בארץ
גלעד שסייעו בכיבושה, מהיכי תיתי שלא יקבלו
לכל הפחות את חלקם?!
ותירץ הרמב”ן: אין אדם מישראל זוכה בארץ

עד שתכבש כולה, לפיכך, מי שלא סייע
בכיבושה של כל ארץ ישראל אינו ראוי ליטול
בה כלום, נמצא שאילו לא עברו בני גד ובני
ראובן את הירדן לא היו ראויים ליטול אף בארץ

אך זה אינו, דהא פשיטא דאם לא יקבלו לא
בארץ הגלעד ולא בארץ כנען הוי קנס יותר
גדול, מאשר אם יקבלו בארץ כנען, אם כן, מאי
גריעותא במה שלא היו חפצים בה.

ובמהרי”ט פירש לשיטת רש”י: לא מיבעיא
שלא יקבלו בארץ הגלעד את כל חלקם כמו
שהיו חפצים אלא אפילו בארץ ישראל שהיו
קצים בה לא יקבלו את כל חלקם.

ב. בתוספות פירשו שבארץ גלעד שעליה היה
התנאי ליפות את כוחם, יותר מסתבר לקנסם אם
לא יעברו, מאשר בארץ כנען שלא ייפו את
כוחם, ראה עוד בתוספות הרא”ש ומה שביאר